

SAMO KRISTEN

NEKAJ POGLEDOV NA VPRAŠANJE NADALJNJE VELJAVNOSTI AVSTRIJSKE DRŽAVNE POGODBE IN SLOVENSKEGA NASLEDSTVA STATUSA SOPODPISNICE POGODBE

V »Evropski abecedarij«, knjigo, ki jo recenzent »Neue Zürcher Zeitung«a v zahvilku priporoča v branje ministrom, je znani avstrijski publicist Karl-Markus Gauss uvrstil tudi geslo »Regionalizem«. ¹ V času, ko ta pojem različnim ljudem pomeni različne reči - francoski notranji minister Jean-Pierre Chevènement kot izpričan nasprotnik Maastrichta, n. pr. v njem prepoznava nemški poskus, v okviru postnacionalne paradigme ustvariti nekakšno regionalno povezano »Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti«² - Gauss opozarja na nekatere druge, ne nujno pozitivne plati regionalizacije Evrope.

Po konstataciji, da je regija starejša od nacije (»Die Region ist älter als die Nation, sie liegt vor ihr«) in je potemtakem logično, da organizacijska oblika evropske supranacionalne skupnosti, ki vpeljuje »postnacionalno ero«, daje vse večji poudarek regijam, sodelavec vrste uglednih nemških, švicarskih in avstrijskih dnevnikov ugotavlja, da tak razvoj, združujoč v sebi ponacionalno in prednacionalno, pomeni tudi svojevrstno tveganje za narodnostne manjšine, domnevno glavne dobitnice procesa regionalizacije.

Regionalizem, ki prednacionalni identiteti daje ideološki naboj, se po Gaussovem prepričanju izredno učinkovito ujema s takšno zamisljivo evropske zveze, v kateri bodo narodi bolj ali manj odpravljani (»...in der die Nationen aufgehoben werden«). Šlo naj bi za intercesno »soigro« (Zusammenspiel) subnacionalne, prednacionalne enote z nadnacionalno, postnacionalno skupnostjo, ki jo je toliko lažje igrati, ker naj bi z nacionalizmom, »kot je tu in tam uničujoče izbruhnil v zadnjih letih, tudi nacije prišle ob kredit« in naj bi »tako ideja kot resničnost, po ka-

* * *

¹ Karl-Markus Gauss: Das Europäische Alphabet. DTV, München 2000, str. 159-163.

² Po Chevènementu Nemčija tudi še ni ozdravljena »iste vrste iztirive, ki jo je predstavljal nacizem v njeni zgodovini«. (Federico Fubini: La grande bonaccia del dopo-Euro. Razprava, objavljena v tematski številki italijanske geopolitične revije Limes: L'Europa dopo Haider. Limes. Rivista italiana di geopolitica. 3/2000, Roma, str. 23.) Če se ta trditev zdi pretirana, pa Chevènementov strah pred obnovitvijo neke vrste »Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti« v resnici ustreza predstavam Haiderjevega kulturnega referenta za Koroško, Andreasa Mölzeja. Prim.: Bruno Laverf: Gli ideologi pangermanisti del Dottor H; Limes. Rivista italiana di geopolitica. 3/2000, Roma, str. 100.

teri so se določene skupine ljudi zgodovinsko oblikovale kot nacije«, postala neugledna.

Vendar regija, ki se vzpostavlja brez državnega posredništva, ne da bi ji bilo potrebno na poti do Evrope »preko ovinka nacije«, ne predstavlja nujno napredka, temveč »padec v najbolj grob egoizem«, nadalje opozarja Gauss in trditev ilustrira s primerom Koroške, kjer regionalistični koncept bodoče ureditve Evrope kaže eno izmed svojih manj privlačnih plati. Nacija, oziroma nacionalna država, je namreč »vedno težila k izravnavi (Ausgleich) med njenimi regijami, tej izravnavi, kakorkoli je že bila v posameznih primerih zaznamovana s centralistično samovoljo, pa se ni mogoče odpovedati. Kadar na primer koroški regionalisti zahtevajo, naj se Dunajčani vključno s skupnim avstrijskim parlamentom raje ne vmešavajo v njihove koroške zadeve, potem to vselej pomeni, da hočejo Korošci svoji, v njihovi regiji že stoletja soživeči slovenski manjšini zopet enkrat odrekati njene pravice; pravice, ki so zapisane v Avstrijski državni pogodbi, torej v pogodbi, ki so jo zavezniške sile druge svetovne vojne sklenile z Republiko Avstrijo in ne s koroško regijo...«³

Navedeni primer pa je nedavno doživel presenetljivo korekcijo. V času, ko je Koroška v očeh mednarodne javnosti postala sinonim za tisto deželo, ki je obdarila Avstrijo z »regionalistom«⁴ Jörgom Haiderjem kot tako rekoč »supranacionalnim«⁴ fenomenom, Dunaj pa zaradi soudeležbe njegovih »svobodnjakov«⁴ v vladi deležen sankcij s strani evropske štirinajsterice, smo namreč ravno v Celovcu pričča dokaj nenavadnemu paradoksu. Koroški deželni glavar tik pred osemdesetletnico plebiscita slovensko manjšino dobesedno zasipa s ponudbami. Ponuja ji manjšinski poslanski mandat v deželnem zboru, postavitve dela manjkajočih dvojezičnih napisov, financiranje zasebnih dvojezičnih vrtcev, glasbene šole, itd.⁴

Je torej celo Jörg Haider končno spoznal, da mora Avstrija resno vzeti svoje obveznosti, določene v 7. členu Avstrijske državne pogodbe? Vsekakor kaže že na začetku podvomiti v možnost, da bi se koroški deželni politik, ki je bil v preteklosti najbolj odločen nasprotnik ADP, sedaj nenadoma prelevil v njenega zagovornika. Potem, ko je s padcem berlinskega zidu prišlo do globinskih sprememb v povojnem ravnotežju moči, je bil prav on tisti, ki je od uradnega Dunaja najbolj glasno zahteval, da je potrebno doseči popolno odpravo ADP in z njo tudi sedmega člena, ki Slovincem na Koroškem in Štajerskem zagotavlja njihove manjšinske pravi-

* * *

³ Gauss: Ibid.

⁴ Hkrati se pozitivnim znamenjem pridružujejo tudi negativna. Na dvojezičnem ozemlju se ukinjajo avtolitona slovenska ledinska imena, napoveduje se ukinitve finančnih podpor privatnim radijskim postajam, zakon o objektivizaciji, s katerim kandidatom za direktorje dvojezičnih šol ne bo več treba obvladati obeh jezikov, pa je bil v koroškem deželnem zboru sprejet v nasprotju z zagotovilom, po katerem odločitve, ki zadevajo manjšino, ne bodo sprejete brez njenega soglasja.

ce.⁵ Prej je mogoče soditi, da njegove ponudbe predstavljajo kvečjemu regionalistični poskus, obiti določila državne pogodbe, pri čemer omenjeni »by pass« v najslabšem primeru lahko pomeni tudi Haiderjev taktični preobrat, ki naj pomaga prebroditi kočljivo obdobje, v katerem se je republika skupaj z deželo predvsem po njegovi zaslugi znašla v svojevrstni politični karanteni.

»Zaradi zgodovinske izkušnje o muhavosti politične volje in o kratkem roku trajanja izgovorjenih besed se manjšine bolj zanašajo na zakone in meddržavne pogodbe«, je pred osmimi leti v sestavku »Cena priznanja« zapisal sodelavec Inštituta za narodnostna vprašanja, Janez Stergar. Kot »cena priznanja« je bila takrat seveda mišljena avstrijska podpora v procesu slovenske osamosvojitve, ta cena pa po njegovem ne bi smela biti »kramarsko navita.« Stergar je omenil »pravo licitiranje različnih razlag avstrijskih zveznih in koroških deželnih politikov glede vsebine in veljavnosti ADP ter možnosti pristopa k njej«, oziroma »podedovanja statusa sopodpisnice«, sproženo po izjavi avstrijskega zunanjega ministra Mocka, da slovensko »avtomatično nasledstvo« v primeru ADP ne pride v poštev. Mock se je s tem odzval na izjavo svojega slovenskega gostitelja Dimitrija Rupla, ki je ob skupnem nastopu obeh zunanjih ministrov 17. 1. 1992 v Ljubljani dejal, da ima tudi Slovenija »svoje mesto v ADP.« V tej zvezi je Stergar navedel tudi Haiderjevo zahtevo po popolni odpravi ADP, da bi Avstrija končno prišla izpod »kuratele« štirih velesil in njegovo »upravičeno« opozorilo, da je bil člen 3. pogodbe že kršen, »ko podpisnice niso poskrbele, da bi Nemčija pred svojo združitvijo sprejela obveznosti glede avstrijske samostojnosti.«⁶

Tista mednarodna pogodba, ki je deset let po koncu vojne osvobodila Avstrijo težkih hipotek poraženega nacionalsocializma, vključno z zavezniško, torej tudi sovjetsko zasedbo, in ji omogočila zaživeti kot suverena država, pri čemer - kot poudarja Stergar omemba avstrijskega sodelovanja v vojni kot sestavnega dela Nemčije v njeni prcambuli »ni bila pomota« - je bila na začetku devetdesetih let, ko se je prenavljala celotna evropska politična struktura, tudi sicer vse bolj percipirana kot moteča ovira na avstrijski poti v evropske integracije. Bila naj bi produkt hladne vojne, s koncem hladne vojne pa naj bi njen obstoj izgubil sleherni smisel. Avstrijska diplomacija je takrat izkoristila ugodno mednarodno klimo in 6. 9. 1990 v povezavi s pogodbo o dokončni ureditvi Nemčije med obema Nemčijama in štirimi velesilami z dne 12. 9. 1990 - (tako imenovano »2 + 4 pogodbo«) - z enostransko izjavo razglasila nekatere člene ADP za obsoletne. »Eksperiment je uspel, odgovori sil podpisnic so bili razumevajoči. Z diplomatsko spretnostjo je bil podan sladkorček v obliki unilateralne odpovedi ABC-orožju, ki je zmagovitim

* * *

⁵ Neujahrestreffen der FP in Wien-Oberlaa / Haider: Staatsvertrag für »obsolet« erklären. Kurier, Wien, 13. 1. 1992, str. 2.

⁶ Janez Stergar: Cena priznanja. Svobodna misel, Ljubljana, 7. 2. 1992.

silam očitno ugajal«, je dve leti kasneje v sestavku pod naslovom »Ali je dunajska državna pogodba obsoletna?« ugotovil asistent na Inštitutu za državno in upravno pravo dunajske univerze Gerhard Strejcek.⁷

V iniciativi avstrijske vlade, ki je rezultirala v uspeli razglasitvi obsoletnosti za posamezne člene ADP, so nekateri že videli uvod v njeno popolno odpravo, in to kljub izrecnemu stališču francoske vlade, zapisanemu v aide-memoire na komunikave avstrijske vlade o razglasitvi obsoletnosti členov 12-16 in 13. odstavka 22. člena, da namreč »... ADP ohranja v svojih temeljnih določbah vso svojo važnost za ohranitev miru in varnosti v Evropi«. ⁸ Medtem, ko se je finska vlada na pogodbo o dokončni ureditvi Nemčije odzvala z naznanilom, da so s tem izgubile smisel določbe III. dela Mirovne pogodbe s Finsko iz leta 1947 (z izjemo določb, ki se nanašajo na prepoved nuklearnega orožja), je Haider v Celovcu opozarjal, da bi morale zavezniške sile v skladu s členom 3. ADP še pred ponovno nemško združitvijo s strani Nemčije dobiti garancijo glede suverenosti Avstrije. »Ker se to ni zgodilo, državna pogodba nima za Avstrijo nobene relevance več« je dokazoval, prepoved priključitve k Nemčiji pa označil za »žalitev vseh Avstrijcev.« ⁹

V nasprotju s previdnejšo taktiko avstrijske diplomacije, ki je sledila finskemu primeru in z ustrezno notifikacijo štirim silam podpisnicam dosegla parcialno razglasitev delne obsoletnosti ADP za člene 12-16 (vojaške in letalske klavzule), je Haider torej zahteval njeno odpravo »in toto«, saj naj bi Avstrijska državna pogodba krnila avstrijsko suverenost, Republiko Avstrijo pa še nadalje držala pod kuratelo sil podpisnic. Glede manjšinskega varstva, zagotovljenega v okviru 7. člena ADP, je nadalje dejal, da zadostuje njegova zagotovitev v okviru ustavnih predpisov, to pa je potrebno zahtevati tudi od Slovenije, ko gre za »stare Avstrijce« v spodnještajerski regiji (»in Raum Marburg«), da bi se jim zagotovile »enake pravice, kot jih ima italijanska manjšina v Sloveniji.« ¹⁰

Haider je s tako radikalnimi zahtevami dokaj nerahločutno posegel na tako rekoč vsa tista področja, glede katerih je Gerhard Strejcek v že omenjenem sestavku nasvetoval posebno občutljivost in previdnost. Strejcek, ki je za iztočnico svojemu pisanju izbral ugotovitev dunajskega publicista Roberta Menasseja, da je ADP neke vrste »zunanjepolitična fikcija«, saj jo je druga republika kontinuirano in dosledno kršila, jo krši in jo bo kršila tudi v prihodnosti, je v tej zvezi zlasti izpostavil avstrijsko dolžnost glede odprave vseh sledov nacionalsocializma, prepoved Anschlusa in manjšinsko varstvo po členu 7, ki pripadnikom slovenske in hr-

* * *

⁷ Gerhard Strejcek: Ist der Staatsvertrag von Wien obsolet? Forum, Okt. / Nov. 1992, Wien, str. 10.

⁸ Prim. Borut Bohte, Mirjam Škrk: Pomen Avstrijske državne pogodbe za Slovenijo in mednarodno-pravni vidiki njenega nasledstva. Pravniki, Ljubljana, let. 52, 11-12, 1997, str. 610.

⁹ Rudolf Cijan: Slowenien »nicht automatisch« Rechtsnachfolger Jugoslawiens. Kurier, Wien, 21. 1. 1992.

¹⁰ Ibid.

vaške manjšine zagotavlja pravice na ustavnopravni ravni in je zaradi tega neposredno - torej brez izvedbenih predpisov - izvršljiv. Zanje naj bi veljalo, da jih lahko v notranjem pravu spremeni le ustavodajno telo in nikakor vlada kot najvišji organ izvršilne oblasti. Z ustavnopravnega vidika je sam odločno odsvetoval razglasitev njegove obsoletnosti. Kar se tiče dolžnosti Avstrije v zvezi z odpravo vseh sledov nacionalnega socializma, bi njena morebitna razglasitev za obsoletno predstavljala naravnost alarmanten signal mednarodni javnosti, kar bi lahko znatno otežilo avstrijska prizadevanja v okviru evropske integracije.

Ob tem Strejcek ni niti z besedico omenil zahtev koroškega politika, čigar izjave o domnevno idealni zaposlitveni politiki Tretjega Reicha in razglašanje nekdanjih pripadnikov SS za častivredne sodržavljane so v mednarodni javnosti vzbujale veliko pozornost in zgražanje in v juniju leta 1991 povzročile tudi njegov odstop s položaja koroškega deželnega glavarja. Haider se je kasneje od nekaterih svojih izjav distanciral, toda dvom v iskrenost njegove spreobrnitve je ostal in se le še povečal z nedavnim vstopom »Svobodnjaške stranke« v vlado. Oster odziv evropske štirinajsterice na nastanek črno-modre koalicije je predstavljal svojevrstno presenečenje, pojavila pa so se tudi ugibanja, ali ne gre pravzaprav za francosko opozorilo nemški sosedi, kjer sicer volilno telo kaže presenetljivo odporost do populistov in demagogov Haiderjevega kova. Tako zagovorniki kot nasprotniki sankcij se namreč strinjajo v ugotovitvi, da vladna soudeležba stranke velikonemške provenience, ki ima na čelu politika s tako kontroverzno preteklostjo, po svojem pomenu zdalč presega okvir alpske republike.

Fenomen Haiderja v Avstriji, Blocherja v Švici ali Bossija v »Padaniji« po mnenju nekaterih političnih analitikov ne predstavlja le rojstva nekakšnega benignega alpskega in predalpskega populizma, temveč lahko napoveduje celo začetek procesa, ki ga nekateri označujejo za »re-avstrizacijo centralne Evrope«.¹¹ Po padcu berlinskega zidu, ko je z združitvijo Nemčije na eni strani in fragmentarizacijo Sovjetske zveze, ČSSR in SFRJ na drugi strani, prišlo do velikih globinskih premikov v povojni arhitekturi Evrope, nova evropska desnica - kot v svoji analizi Haiderjevega ideološkega ozadja poudarja italijanski politični komentator Bruno Lufferf - vse bolj stavi na karto regionalizma in etničnega federalizma. Eksplozivni potenciali, skriti v regionalizmu, naj bi predstavljali instrument, s pomočjo katerega bi bilo mogoče v prihodnosti preoblikovati »meje na geopolitičnem zemljevidu kontinenta«. Andreas Mölzer, Haiderjev biograf in eden izmed vodilnih ideologov njegove stranke, je leta 1993 povsem odkrito zapisal, da regionalistični »preporod« postavlja nove temelje skupni evropski hiši in na ta način »popravlja

* * *

¹¹ Prim: J. Hall - M. Perrault: The Re-Austrianisation of Central Europe? Assessing the Potential of the 'New' Far Right After Haider. *Central Europe Review*, n. 13, vol. 2, 2000. (Cit. po Limes, 3/ 2000).

evropsko politično krajino, kakršno so določile pariške mirovne pogodbe leta 1919 in konferenci v Potsdamu in Jalti.«¹²

Kot glavni urednik graške »Aule« je »desni gramscijanec« Mölzer nekdanje interno glasilo pangermansko usmerjenih študentskih korporacij (»Burschenschaften«) v minulih letih uspešno preoblikoval v glasilo nove desnice. »Etnoregionalist« Mölzer, ki ga Luverf označuje za osrednjo povezovalno osebnost (»uomo di cerniera«) avstrijske, francoske in nemške nove desnice, naj bi bil skupaj z Jörgom Haiderjem glavni arhitekt »strategije dveh ravni« avstrijske svobodnjaške stranke; na cni ravni omenjena stranka ohranja trdo jedro, zavezano pangermanskim in »voelkisch« tradicijam, na drugi ravni pa se je zlasti v devetdesetih letih s pomočjo Haiderjevega populizma približala manj ideologiziranemu in heterogenemu delu avstrijskega volilnega telesa, čigar minimalni skupni imenovalec predstavlja odpor do politične korupcije in partitokracije.

Avstrijski učenec intelektualnega voditelja nove francoske desnice Alaina de Benoista po Luveri sicer ostaja zavezan temeljni ideji »narodne skupnosti« (»Volksgemeinschaft«), vendar pojem »Volk« v okviru modernejšega političnega diskurza nove desnice »relocira v središče takšne nacionalistične vizije, ki v dveh smereh odstopa od tradicionalne, kakršno zagovarjajo majhne skupine skrajne desnice.« Po eni strani homogenost identitetne substance ideološko ni več »pod skrbništvom diskreditirane hierarhične koncepcije rasizma, temveč se naslanja na etnopluralizem, na 'rasizem respekta', pri katerem se (...) absolutizacija razlik pretaka v zahodni apartheid 'vsakogar v svoji hiši'. Po drugi strani se močni nacionalni državi, utemeljeni na principu voditelja (Führerprinzip) predpostavlja neofederalistična in regionalistična vizija Evrope etničnih regij, pojmovana kot prehodna stopnja na poti k geopolitičnemu cilju ponovne obnovitve nemškega Reicha.«¹³

Je torej Haiderjev protest zoper »kuratelo sil podpisnic« ADP mogoče razložiti tudi v okviru tako začrtane vizije in dolgoročne strategije regionalistično utemeljenega zgodovinskega revizionizma, ki naj radikalno preoblikuje »geopolitični zemljevid Evrope« in vzpostavi novo »evropsko politično krajino«, drugačno od tiste, kakršno so oblikovale »pariške mirovne pogodbe leta 1919 in konferenci v Potsdamu in Jalti«? Ob dejstvu, da je ta revizija po nemški »fuziji« v osrčju kontinenta in hkratni »fiziji« cele vrste držav vzhodne in jugovzhodne Evrope »par force normative de la facticité« v veliki meri postala že geopolitična stvarnost, pred katero si ne kaže zatiskati oči, ima vprašanje nedvomno izjemno vznemirljive im-

* * *

¹² Bruno Luverf: Gli ideologi pangermanisti del Dottor H; Limes. Rivista italiana di geopolitica. 3/2000. Roma, str. 102.

¹³ Ibid. str. 100.

plikacije, v njih pa se verjetno skriva vsaj del evropskega nelagodja ob vzponu njegovih »svobodnjakov« na oblast.

Če se vrnemo k empirično bolj preverljivemu toku dogodkov, lahko ugotovimo, da se je Haider leta 1992 z zahtevo po razglasitvi ADP za obsoletno odzval na že omenjeno izjavo takratnega slovenskega zunanjega ministra Dimitrija Rupla, ki je dejal, da ima Slovenija kot država naslednica Jugoslavije »svoje mesto v avstrijski državni pogodbi«. Ne le Haider, ki je bil takrat opozicijski politik, ampak tudi takratni predsedniški kandidat Avstrijske ljudske stranke in kasnejši predsednik Thomas Klestil, zvezni kancler Franz Vranitzky in zunanji minister Alois Mock so ob različnih priložnostih zavrnilo že samo pomisel, da bi bilo lahko temu tako. Mednarodnopravni urad avstrijskega zunanjega ministrstva je pohitel z uradno razlago, da slovenski pristop ni možen po členu 37. ADP, ki status pogodbenic priznava le tistim državam, ki so bile 8. maja 1945 članice OZN in so bile v vojnem stanju z Nemčijo. V skladu s tem je bilo tudi stališče uradne avstrijske mednarodnopravne doktrine, po kateri ADP sodi med tako imenovane »zaprte« (restricted) mednarodne pogodbe, pri katerih nasledstvo ni mogoče. Načelo kontinuitete naj bi veljalo le v primeru tkim. »radiciranih« pogodb, kakršne so pogodbe o mejah.

Med avstrijskimi politiki je drugačno stališče takrat zastopal le kandidat »Zelenih« na predsedniških volitvah, zdaj že pokojni »alternativni Nobelovec«, Robert Jungk. Odločitev avstrijske politike je označil za »napačno« in izrazil prepričanje, da bi morala Slovenija v okviru ADP zavzeti položaj Jugoslavije že zaradi tega, ker je kot na Avstrijo neposredno meječa država neposredno tangirana. Zavrnil je tudi tezo o obsoletnosti ADP in menil, da je potrebno nekatere tendence »humane in humanistične narave« v njej celo okrepiti, »ne da bi pri tem spreminjali samo državno pogodbo.«¹⁴

Hannes Tretter, asistenčni profesor na dunajski pravni fakulteti, je leta 1992 v pogovoru za celovški »Naš tednik« v načelu podobno stališče podkrepil tudi s strokovnimi argumenti. Po prevladujočem stališču države naslednice sicer ne

* * *

¹⁴ »Minderheiten bringen die Gemeinschaft voran!«. Slovenski vestnik, Celovec, 26. 6. 1992, št. 8, str. 3-4. Postanka »Zelenih« Terezija Stoitsis je na zveznega kanclerja v juliju 1993 naslovila tudi nekaj vprašanj, povezanih z domnevno uradno izjavo zunanjega ministrstva, po kateri naj bi ADP ne imela nikakršne »aktualne juridične in politične relevance« več. Zunanje ministrstvo je zanikalo obstoj takšnega sporočila, in se omejilo na ugotovitev, da v popolnoma spremenjenem političnem okolju nekateri določila ADP nimajo več tistega pomena, kakršnega so imela v letu 1955. V skladu s tem so bila omenjena določila leta 1990 proglašena za obsoletna, to pa nikakor ne velja za člen 7. V tej zvezi je bilo v odgovoru, ki ga je podpisal dr. Alois Mock, izrecno ugotovljeno: »Nesporno je, da člen 7 Državne pogodbe in v njem vsebovana zaščitna določila za slovensko in hrvaško manjšino na Koroskem, na Gradiščanskem in na Štajerskem, ostajajo za Avstrijo še nadalje veljavna mednarodnopravna obveznost. Zakon o narodnostnih skupinah iz leta 1976 in njegova izvedbena določila so instrumenti konkretnega uresničevanja člena 7 Državne pogodbe v smislu obsežne ureditve zaščite slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.« (Der Grüne Klub im Parlament. Presseinformation, Stoitsis begrüßt Klarstellung: von Außenminister Mock zum Minderheitenschutz in Österreich).

morejo avtomatično stopiti v multilateralne pogodbe, ki jih je sklenila država predhodnica, v pomanjkanju mednarodnopravnih norm, ki bi natančneje urejale načine in postopke, s katerimi je mogoče urediti pravno nasledstvo, pa je kot vzor, po katerem bi lahko ravnala avstrijska vlada, navedel takrat še neratificirano Dunajsko konvencijo o nasledstvu držav glede mednarodnih pogodb. Njen 34. člen določa, da v primeru ločitve delov držav, ko država predhodnica ne obstoji več, mednarodne pogodbe, ki veljajo na dan sukcesije, ostanejo v veljavi za države naslednice. V primeru, da se takšna pogodba nanaša le na del teritorija države predhodnice, ostane v veljavi le za državo naslednico, ki je nastala na tem delu ozemlja. Po drugem odstavku istega člena gornje pravilo ne velja, če se prizadete države dogovorijo drugače, ali če se ugotovi, da bi bila uveljavitev pogodbe glede na državo naslednic nezdržljiva s ciljem ali namenom pogodbe ali pa bi radikalno spremenila pogoje uporabe takšne pogodbe.

Tretterjev odgovor na prvo vprašanje, ali bi bil pristop Slovenije k ADP v skladu s ciljem ali namenom pogodbe, je bil v celoti pozitiven. Po njegovi presoji bi Slovenija lahko postala pravna naslednica ADP že zaradi tega, ker člen 7 ADP zagotavlja varstvo slovenske manjšine v Avstriji, za katerega Slovenija izkazuje pomemben interes. Njen pristop tudi ne bi v ničemer ogrozil uporabe tega člena, ampak bi »omogočil - tako kot doslej - mednarodni nadzor njegovega izpolnjevanja s strani 'matične države' slovenske manjšine v Avstriji.« Položaj, ki bi nastal s takšnim prevzemom kontrolne funkcije, je primerjal s položajem Avstrije v razmerju do svoje manjšine na južnem Tirolskem in menil, da bi morala tudi Avstrija Sloveniji omogočiti zaščitniško funkcijo. Ker bi šlo za prostovoljno avstrijsko odločitev, suverenost Avstrije zaradi tega ne bi bila v ničemer omejena. Šlo bi le za konsekventno nadaljevanje mednarodne zaveze, »ki od leta 1955 nima za seboj le tradicije, temveč predstavlja tudi ustavnopravne temelje avstrijskega varstva manjšin...«¹⁵

Hannes Tretter je torej leta 1992 izrecno govoril o možnosti slovenskega pristopa k ADP in se pri tem skliceval na Dunajsko konvencijo o nasledstvu mednarodnih pogodb iz leta 1978, ki naj bi - glede na to, da takrat še ni veljala - predstavljala zgolj najbolj primeren vzor, po katerem bi bilo lahko urejeno vprašanje nasledstva. Zavzel je stališče, da bi morala avstrijska zvezna vlada začeti s Slovenijo pogajanja o njenem pravnem nasledstvu ADP, izključil pa ni niti možnosti slovenskega parcialnega pristopa k členu 7. ADP in povezovanja omenjenega vprašanja z recipročno slovensko zagotovitvijo manjšinskega varstva za avstrijsko manjšino na slovenskem ozemlju, kar naj bi bilo v skladu s tendenco krepitev manjšinskih pravic v novi Evropi.

* * *

¹⁵ Kann Slowenien als einer der Rechtsnachfolger Jugoslawiens in den österreichischen Staatsvertrag eintreten? Naš technik, Celovec, 24. 1. 1992.

Toda v času, ko je Tretter priporočal dunajski vladi zgledovanje po Dunajski konvenciji in s tem uporabo teorije kontinuitete, se je Avstrija z argumentom, da konvencija še ni stopila v veljavo, v razmerju do Slovenije že postavila na načelo »clean slate« ali »čiste mize« (tabula rasa). V skladu s to doktrino je v obliki izmenjave not s Slovenijo, ki jo je obravnavala kot povsem nov subjekt mednarodnega prava, sklenila dvoje bilateralnih sporazumov. Sosednja republika je šele zatem, ko je 16. novembra 1996 z makedonskim deponiranjem ratifikacijske listine Dunajska konvencija pričela veljati »kot pozitivnopravni pogodbeni lex lata, ki v dobri meri izraža tudi obče običajno pravo«, ¹⁶ v pogajanjih o sukcesiji bilateralnih pogodb z Ukrajino in Hrvaško kot državama naslednicama ZSSR in SFRJ opustila teorijo »clean slate« in prešla na pozicijo doktrine kontinuitete.

Po mnenju dvojice uglednih slovenskih strokovnjakov za mednarodno pravo, Boruta Bohteta in Mirjam Škrk, zapisanem leta 1997, je šlo pri pogajanjih s Slovenijo na avstrijski strani za »preračunljivo hitenje«, pravno nevzdržno pa naj bi bilo po njuni oznaki tudi stališče Dunaja, po katerem »ta avstrijski odmik od teorije 'clean slate' v smeri doktrine kontinuitete mednarodnih pogodb« ne more vplivati na že sklenjeni bilateralni sporazum z Republiko Slovenijo, »češ da je le-ta po načelu specialnosti edina pravna podlaga za pogodbe, ki nadaljujejo kontinuiteto v odnosih med Avstrijo in Slovenijo.« ¹⁷ V nasprotju s Tretterjem, ki je ves čas govoril o »pristopu«, omenjena slovenska mednarodnopravna strokovnjaka priporočata rešitev, po kateri Slovenija ne bi ubrala poti pristopa k ADP, temveč bi kot ena izmed pravnih naslednic razpadle SFRJ v skladu z načeli sukcesije po državi predhodnici z notifikacijo depozitarju - torej Rusiji kot naslednici ZSSR - izrazila svoj namen, naslediti ADP v tistem delu, ki se tiče zaščite njene manjšine v Avstriji.

Slovenija naj bi skratka ne pretendirala na pristop k ADP po njenem 37. členu, ki naj bi po avstrijskem stališču onemogočal njen »vstop« v načelno »zaprto pogodbo«, temveč »se šteje za pravno upravičenko do njenega nasledstva po mednarodnem pravu kot država naslednica nekdanje Jugoslavije.« ¹⁸ Pisca torej stojita na stališču, da ni potrebno, da Slovenija sama izpolnjuje pogoje, naštete v 37. čl. ADP, saj v njenem primeru ne gre za pristop, temveč za pravno nasledstvo po državi predhodnici, ki je izpolnjevala te pogoje. Po njenem mnenju tudi ne kaže nasesti »avstrijski doktrini, da t. i. 'zaprte' pogodbe ni mogoče naslediti z notifikacijo sukcesije oziroma, da je pri tem potrebno soglasje vseh pogodbenih strank. V vsakem konkretnem primeru je treba upoštevati določbe same pogodbe in pa seveda dejstvo, ali gre za pogodbe v okviru nekaterih mednarodnih, zlasti regionalnih organizacij. ADP ni takšne vrste pogodba in ni razloga, da zanjo ne bi *mutatis*

* * *

¹⁶ Borut Bohtec, Mirjam Škrk: *Pomen Avstrijske državne pogodbe za Slovenijo in mednarodno-pravni vidiki njenega nasledstva*. Pravniki, Ljubljana, 52, 11-12, 1997, str. 618.

¹⁷ *Ibid.*, str. 607.

¹⁸ *Ibid.*, str. 616.

mutandis veljala praksa, ki se je razvila pri multilateralnih pogodbah. Njene, še vedno veljavne politične klavzule imajo namreč veljavo *erga omnes*.¹⁹

Glede na večkrat ponovljeno avstrijsko stališče, da načelo kontinuitete velja le v primeru tkim. »radiciranih« pogodb, kakršne so pogodbe o mejah, Bohte in Škrkova nadalje zastopata stališče, da ima tudi ADP z ozirom na 5. člen »naravo pogodbenega mejnega režima ali t. i. 'radicirane' pogodbe, na katero nasledstvo držav nima učinka«. ²⁰ Slovenija naj bi imela v skladu s tem »kot sosedu celo pravico do avtomatične kontinuitete.« Ne le, da ima namreč od vseh držav naslednic razpadle SFRJ edina skupne meje z Avstrijo »in samo njo zadeva in bremeni priznanje starih avstrijskih meja, s čimer je precejšen del slovenskega avtohtonega zgodovinskega ozemlja in prebivalstva ostal zunaj sedanjih slovenskih meja«, poleg Hrvaške ima tudi edina svojo manjšino v Avstriji in zato tudi »pravico in dolžnost, da tudi kot sopogodbenica-sukcesor bdi nad uresničevanjem varstva slovenske manjšine.«²¹

Vsekakor je Borut Bohte že tudi leta 1992 na posvetu, organiziranem s strani ljubljanskega Inštituta za narodnostna vprašanja, svetoval, naj Slovenija »kot nasledstvena država Jugoslavije, ki je sopolpisnica ADP, pristopi v smislu sukcesije (s presumpcijo kontinuitete, ki jo predstavlja /.../ kot matična država /.../) in to ustrezno prijavi depozitarju ADP, Rusiji.«²² V krogu prominentnih udeležencev posveta je tedaj tak korak odsvetoval le Danilo Türk - zaradi taktičnih pomislekov.

Ob prvem uradnem srečanjem med avstrijskim zunanjim ministrom Aloisom Mockom in njegovim slovenskim kolegom Lojzetom Peterletom na Dunaju v marcu 1993 je Karel Smolle, takratni zunanjepolitični svetovalec slovenskega zunanjega ministra s sedčjem na Dunaju, izjavil, da je vloga zaščitnice slovenske manjšine na Koroškem »de facto« od prejšnje Jugoslavije že prešla na Slovenijo. Sedem let kasneje bi se že lahko vprašali, kakšne korake je slovenska država odtlej podvzela, da bi si status zaščitnice zagotovila tudi »de iure« in katere možnosti so bile v zvezi s tem eksplorirane? To je toliko bolj aktualno zaradi tega, ker Avstrija v razmerju do nje povsem na novo odpira tudi druga »bilateralna«, zlasti premoženjska vprašanja, že urejena z določbami ADP, in na tej podlagi na podoben ultimativen način, kot je to počela prej Italija, pogojuje lastno podporo slovenskemu vstopu v evropske integracije. Vprašanje »nediskriminacijske denacionalizacije« ji je z utemeljitvijo, da za prihodnjo članico EU ni dopustna ureditev, ki denacionalizacijskim upravičencem nalaga dokazovanje lojalnosti med drugo svetovno vojno, us-

* * *

¹⁹ Ibid, str. 618.

²⁰ Ibid, str. 619.

²¹ Ibid.

²² Prim.: ZABELIŽKA pogovora o avstrijsko-slovenskih odnosih z vidika novih razmer in problematike, ki je zaobsežena v Avstrijski državni pogodbi (ADP), v organizaciji Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 16. 4. 1992.

pelo spraviti tudi v t.i. Skupno stališče EU, ki obravnava prost pretok kapitala, torej v oceno izpolnjevanja političnih kriterijev znotraj institucionalnega okvira pridružitvene sheme. Slovenijo skratka obravnava kot v načelu nov mednarodno-pravni subjekt, do katerega sama nima nobenih iz preteklosti izvirajočih pogodbenih obveznosti po določbi 2. odstavka 27. člena ADP, ki je dal takratni FLRJ pravico, da »zadrži, zapleni ali likvidira avstrijsko premoženje, pravice in interese«, avstrijsko vlado pa obvezal, »da poravnava škodo avstrijskim državljanom, katerih imovina je odvzeta po tej točki.«

Resolucija avstrijskega parlamenta z dne 19. 5. 1999 nadalje omenja Slovenijo skupaj s Česko, ko ugotavlja, da je »vprašanje odprave avnojskih določil in Beneševih dekretov postalo evropski problem.« Ob tem je resolucija v oporo tej trditvi lahko citirala le sklep evropskega parlamenta z dne 19. 4. 1999, v katerem je bilo le od Češke republike zahtevano, da »odpravi zakone, na podlagi katerih so izgnali posamezne narodnostne skupnosti iz nekdanje Češkoslovaške«, odlok AVNOJ-a pa sploh ni bil omenjen.²³ Dekret AVNOJ-a z dne 24. 11. 1944 je bil seveda skoraj povsem identičen s poznejšimi »Beneševimi dekreti«, na podlagi katerih so bili izgnani sudetski Nemci, odvzeto pa jim je bilo tudi državljanstvo in zaplenjeno imetje, le da je bil njihov izgon in odvzem premoženja »legaliziran« s sklepi Potsdamske konference, kar za avnojski sklep ni veljalo. Toda samo Jugoslaviji je po drugi strani Avstrijska državna pogodba dovolila zadržati avstrijsko imetje, s čimer je dekret AVNOJ vsaj v vprašanju imetja »legaliziran za nazaj«. ²⁴

Vsekakor ta dejstva niso preprečila poslancema FPÖ, Grafu in Gudenusu, da ne bi izjavila, kako bo obnašanje Čehov in Slovencev v tem pogledu »pomembna preizkušnja« pri njihovem vstopanju v EU. Nihče sicer ne zahteva odprave potsdamskih sklepov, kajti to bi pomenilo višek zgodovinskega revizionizma in popravo rezultatov druge svetovne vojne, sudetsko vprašanje, ki je pomenilo uvod vanjo, pa se posredno znova odpira na podlagi dekretov, utemeljenih na njihovi podlagi. Vprašanje Beneševih dekretov in avnojskih sklepov je zdaj že pričelo deliti tudi vladno koalicijo; medtem, ko poslanec Graf grozi s »svobodnjaškim« vedom vstopu Češke in Slovenije v Evropsko unijo, poslanec ÖVP Mühlbacher predlaga obrnjeni vrstni red in meni, da bo odpravo Beneševih dekretov mogoče doseči tudi po sprejetju češke republike pod evropsko streho.

* * *

²³ Mojca Drčar-Murko: Slovensko-avstrijski odnosi. Priročna, preveč negibna tatča. Delo, Ljubljana, 29. 5. 1999. Drčar-Murkova je v istem sestavku omenila tudi stališče evropskega parlamenta do učenja tujih jezikov, ki poziva k uporabi jezikov novih držav poleg jezikov unije. V zvezi s slovenskim jezikom je zlasti zanimiva utemeljitev, da se jo velja naučiti in uporabljati »še zlasti zato, ker ime slovenščina deloma status uradnega jezika znotraj EU«, v tej zvezi pa sta navedeni avstrijski zvezni deželi, Koruška in Štajerska. »Šo se parlamentarci zmotili, ko so med avstrijske zvezne dežele, kjer naj bi bila slovenščina deželni uradni jezik, prišteli Štajersko? Ali pa gre za dosledno interpretacijo 7. člena avstrijske državne pogodbe in opozorilo Avstriji, naj izpolni meddržavne obveznosti?«

²⁴ Mojca Drčar-Murko: Porazna lahkomiselnost ali premišljen načrt? Delo, Ljubljana, 14. 12. 1995.

Še nekaj mesecev pred omenjenimi koalicijskimi nesoglasji je avstrijski veleposlanik v Ljubljani Gerhard Wagner sicer izrecno zanikal, da bi Avstrija želela doseči odpravo avnojskih sklepov.²⁵ Vprašati se je torej mogoče, čemu cna izmed obeh vladnih strank to vprašanje neprestano pogreva in zdaj že tudi zahteva odstop vladnega pooblaščenca za širitev EU na vzhod, nekdanjega zunanjega ministra Erharda Buscka, češ da kot domnevni pristaš »rdeče-črne koalicije« s svojimi stališči v tem pogledu vnaša razdor v koalicijske vrste. Hkrati avstrijski obrambni minister Herbert Scheibner v popolnem nasprotju z zatrjevanji avstrijskega zunanjega ministrstva, da Avstrija članstva Češke in Slovenije v EU ne bo povzročala z vprašanjem Beneševih dekretov in Avnojskih sklepov, vstop obeh držav v Evropsko unijo ultimativno pogojuje z njihovo odpravo. Slovenija in Češka nista zrela za sprejem v demokratično skupnost evropskih narodov, izjavlja Scheibner v najnovjši izdaji dunajskega političnega tednika »Format«, ker ne odpravita predpisov, ki so bili podlaga za pobijanje več sto tisoč ljudi.²⁶ Sudetsko vprašanje se torej znova nevarno odpira, potem ko je to že prenehala početi nemška stran. Če ne bi nemška vojska leta 1938 vkorakala v Prago in leta 1941 napadla in okupirala Jugoslavijo, ob čemer so bili za številne grozovitosti okupacijskega režima dokazano zaslužni tudi Hitlerjevi rojaki iz takratne »Ostmarke«, seveda ne bi bilo ne Beneševih dekretov, ne Avnojskega sklepa, z njihovimi, v marsičem obžalovanja vrednimi posledicami za usodo nemške narodnostne skupnosti v obeh državah. Vprašanje, komu je mogoče izstavljati račune v skladu s takšno logiko in pri kateri letnici se je mogoče ustaviti pri poskusih revizije preteklosti, ni zgolj retorično, saj je zlasti slednjih na razpolago kar nekaj (1941, 1938, 1920, 1919, 1918...)

* * *

²⁵ V pogovoru za mariborski »Večer«, v katerem so bila obravnavana vprašanja, ki sodijo v »železni repertoar« medsebojnih odnosov, torej vprašanje priznanja statusa narodnostne skupnosti majhni skupini nemško govorečih, »ki v Sloveniji živi zelo razpršeno«, in seveda slovenskega nasledstva po ADP, se je avstrijski veleposlanik o veljavnosti avnojskih sklepov izrazil takole: »... Avstrijci ne gre za to, da bi avnojske sklepe prepričano želela odpraviti. Avnojski sklepi so del zgodovine. Ni ti nam ne gre za to, da bi premoženjsko in odškodninsko ureditev po drugi svetovni vojni Avstrijci želeli kakorkoli spreminjati. Ne govorimo o tem, da bi Slovenija povrnila škodo ali odvzeto premoženje tistim Avstrijcem, ki so odškodnino že dobili. Te stvari so bile urejene leta 1955 z Avstrijsko državno pogodbo in še dodatno leta 1980 s premoženjskim sporazumom in nič od tega nečemo spreminjati. Za kar nam gre, je, da bi bili tisti državljani nekdanje kraljevine Jugoslavije pred drugo svetovno vojno, ki so bili nemškega ali avstrijskega rodu in so bili prav z sklepi v Jajcu razlastinjeni, po vojni pa so bili iz Jugoslavije pregnani ali pa so pobegnili, nediskriminacijsko upoštevani pri sedanjem denacionalizacijskem procesu. V sedanjem zakonu o denacionalizaciji je določba, ki ima osnovo v avnojskih sklepih in ki izhaja iz domnevne kolektivne krivde vseh ljudi nemškega rodu. To domnevno kolektivno krivdo pa Evropa petnajsterice ne sprejema in je v nobenem pravnem tedu ni...« Glede slovenske sukcesije po ADP je njegovo stališče še bolj jasno: »Avstrijska državna pogodba je limitirana multilateralna pogodba, to je pogodba z limitiranim krogom pogodbenih strank. Pristop države sukcesorke po mnenju izvedencev ni mogoč. Dejansko k tej državni pogodbi ni pristopila nobena država naslednica, z izjemo Ruske federacije, ki je ena izmed držav podpisnic. V tem primeru je vprašanje razrešil Varnostni svet Združenih narodov, ko je Rusko federacijo kvalificiral kot državo naslednico bivše Sovjetske zveze.« (Avstrija neče biti evropska izobčenka. Večer, Maribor, 4. 3. 2000).

²⁶ Slovenija ni zrela za EU. Avstrijski zunanji minister: Slovenija z avnojskimi sklepi ne more v EU. Delo, Ljubljana, 28. 8. 2000.

Kot je znano, je Praga pred nedavnim z diplomatsko noto dokaj previdno sondirala ameriško stališče glede vprašanja, ali nemško-ameriški dogovor o poravnavi odškodnin prisilnim delavcem med drugo svetovno vojno lahko negativno vpliva na veljavnost zakonskih aktov nekdanje Češkoslovaške. State Department je na vprašanje, ki je tesno povezano z veljavnostjo »Beneševih dekretov«, posredno pa seveda tudi s Potsdamskimi sklepi, odgovoril dokaj nedvoumno; ne le, da omenjeni sporazum ne posega v povojne akte, vse te »odločitve, sporazumi, dogovori in deklaracije« so »zgodovinska dejstva« in ZDA jih ne nameravajo postavljati pod vprašaj.

Koroški deželni glavar Jörg Haider je 18. 8. 2000, med obiskom na Bledu, kjer je sodeloval na turnirju pod naslovom »Brez meja / Senza confini / Ohne Grenzen«, že pokomentiral tudi omenjeni ameriški odgovor in podvomil, da gre za uradno stališče ameriške vlade. Pri domnevni ameriški podpori Beneševim dekretom naj bi šlo po njegovem mnenju le za diplomatsko vljudnost nasproti Pragi, ki jo ZDA žele videti v EU. Kritiziral je ameriško stališče do trgovanja s Kitajsko - to naj ne bi kazalo ravno na dosledno spoštovanje človekovih pravic - in diferencirano pohvalil Evropsko unijo, »ki je razvila konsekventen način spremljanja standardov človekovih pravic...«²⁷

Igralec golfa je tudi optimistično dejal, da se »žogica« znotraj EU že »pomika k polju regionalizma«, čeprav rezultat med prizadevanji za okrepitev regionalizma in težnjami k centralizmu ostaja trenutno še vedno »neodločen«. Hkrati je koroški plebiscit tik pred praznovanjem njegove osemdesetletnice značilno označil za »zmago regionalizma« (sic!) in to v času, ko je »vsak narod zahteval lastno državo«, Korošci pa so se »že takrat odločili za svojo skupno in enotno deželo, ne glede na nacionalno pripadnost.« To naj bi bila tudi »platforma letošnje proslave plebiscita, ki ga spoštujemo kot zgodovinski dogodek, kakor spoštujemo tudi odločitev Slovencev za lastno državo ob razpadu Jugoslavije.« Torej nič več znamenita »zmaga v nemški noči« (Sieg in deutscher Nacht), ki skupaj s panslavističnimi konstrukti sodi v zgodovinsko ropotarnico 20. stoletja, temveč, povsem v skladu z Mölzerjevimi scenarijem, nekakšna postmoderna apoteoza regionalizma, po Haiderjevi napovedi pospremljena celo s skupnim nastopom regionalnih simfoničnih orkestrov »Celovca, Ljubljane (sic!) in Trsta«.

Takoj po vrnitvi v Celovec je koroški deželni glavar že izdal uradno sporočilo za javnost, v katerem je Benešove dekrete in avnojske sklepe označil za »ljudomrzniška določila iz diktatorskih dni, ki naj bi bili že zdavnaj preseženi« in za »ekla-

* * *

²⁷ Samozavestni koroški interpret zgodovine. Koroški plebiscit, trdi Haider, ni bil zmaga enega naroda nad drugim, temveč zmaga koroškega regionalizma - Avnoj in Beneš po njegovem ne spadata v EU. Večer, Maribor, 19. 8. 2000.

²⁸ Avstrija necnotna o vstopu Slovenije v EU. Delo, Ljubljana, 23. 8. 2000.

tantno kršitev človekovih pravic in mednarodnega prava.«²⁸ Kdor se želi priključiti evropski »skupnosti vrednot«, mora poskrbeti, da so »tovrstne domače naloge že opravljene«, je požugal Ljubljani in Pragi. Pri tem se je znova izkazal kot neprekosljiv demagog, ki ga v njegovi docirajoči pozi ne zmoti niti dejstvo, da je evropska štirinajsterica pred nedavnim osamila Avstrijo ravno zaradi nezdržljivosti »idejne prtljage« njegovih »svobodnjakov« s temeljnim evropskim sistemom vrednot, temelječim med drugim tudi na antifašizmu.

Če bi imela Slovenija urejeno vprašanje nasledstva po ADP, bi lahko na takšne izzive reagirala s stoično mirnostjo. »Žrtev Jugoslavije«, ki se je kazala v sprejemu potrditve meja s pristopom k ADP je bila tudi in predvsem njena »žrtev«, potrditev njene dobre volje do Republike Avstrije in s tem odpoved vračanju v preteklost, kar sicer Haider in del uradne avstrijske politike dušebrižniško počne s tako imenovanimi »avnojskimi sklepi« iz leta 1944.²⁹

Uradna Ljubljana se je po nekaterih poročilih sodeč pred nekaj meseci sicer diskretno pozanimala, kako je z njeno morebitno sukcesijo v okviru ADP.³⁰ Odgovor je po pisanju slovenskega tiska menda izzvenel »v duhu toplega odsvetovanja drezanja v pogodbo, ki je tudi za nekatere na Zahodu postarana v tistem delu, ki zaukazuje nevtralnost Avstrije, saj jo mnogi vidijo na poti v NATO. Toda ob bok političnemu vidiku, ki odsvetuje drezanje v status quo, pravne veljavnosti pogodbe ne izpodbija nihče, vključno z ZDA, če sodimo po odgovoru Čehom.«³¹

Avstrijska živčnost, povezana s vprašanjem slovenske sukcesije ADP, je bila v preteklosti povezana predvsem z bojaznijo, da bo Rusija tudi v tem pogledu poskušala naslediti ZSSR. Ko je predsednik ruske vlade Viktor Černomirdin leta 1993 na Dunaj prinesel Jelcinovo pismo, je povzročil vznemirjenje zlasti Jelcinov predlog načelne »pogodbe o prijateljstvu«, s katero bi državi nadgradili ADP. Ru-

* * *

²⁹ N. B.: zgodovinsko dokazljiv je en sam avnojski sklep, tako da je v tej zvezi vprašljiva že sama uporaba plurala.

³⁰ »Eno izmed mojih prvih dejanj po prevzemu zunanjega ministristva je bilo, da sem vsem veleposlaništvom v državah, ki so podpisnice ali soudeleženke v ADP, naročil poizvedeti o stališčih držav do slovenske aktualizacije tega vprašanja.« je na novinarsko vprašanje v februarju 2000 odgovoril tedanji zunanji minister Dimitrij Rupel. Do takrat naj bi na ministristvu že prejeli nekaj odgovorov, vendar jih Rupel v interesu države ni hotel predstaviti. »Ali je sedaj ugoden politični trenutek, ko EU stopa na prste modro črne koaliciji, in bi morda bilo bolj stopila na stran Slovenije, kot pa je v primeru zaostrovanj odnosov z Italijo?« sta ga nadalje vprašala novinarje: »Rupel izmikajoče odgovarja: 'To je vprašanje za 65.000 dolarjev. Imamo upanje, da bomo kaj koristnega storili za to državo.' Prav tako nisimo dobili odgovora na vprašanje, kdaj lahko pričakujemo kakšne nove poteze Slovenije glede nasledstva ADP. Rupel si noče postavljati rokov ali napovedovati prihodnosti. Hkrati pa opozarja, da je naša severna sosedka kot članica petnajsterice zavezana tudi spoštovati Unijine norme o manjšinah. Toda na tem mestu je treba opozoriti, da so določila ADP vendarle lex specialis in slovenski manjšini dajejo konkretnije pravice, ki jih evropski manjšinski dokumenti ne določajo tako podrobno.« (Aleš Gauhe, Vesna Kalčič: Vprašanje za 65 tisoč dolarjev. Svobodna Avstrija in njena pogodba. Sobotna priloga Dnevnika, Ljubljana, 26. 2. 2000).

³¹ Andrej Brstovšek: Eni in drugi. Sobotna priloga Dnevnika, Ljubljana, 22. 7. 2000.

ski predlog, v katerem je avstrijska diplomacija prepoznala poskus posredno pripraviti Dunaj k priznanju pravnega nasledstva Rusije kot ene izmed štirih sopolisnic ADP, je takratni kancler Vranitzky zavrnil z previdno utemeljitvijo, da Avstrija nima izkušenj s takšnimi »prijateljskimi pogodbami.« Černomirdinovo stališče je bilo prav tako jasno; Rusija se ne bo odrekla ničemu, kar je nekoč veljalo. V tem pogledu se z ruske strani ni nič spremenilo tudi dve leti kasneje, ob štiri-desetletnici podpisa ADP. Dunaj ruskega nasledstva glede ADP sam ni izrecno priznal, državna pogodba pa tudi ni bila omenjena v krovnem sporazumu o sukcesiji pogodb, sklenjenih med ZSSR in Avstrijo. Po avstrijskem stališču naj bi EU, katere članica je Avstrija, Rusiji nasledstvo tako ali tako priznala, zato Dunaju tega ni potrebno izrecno storiti. Če bi bila ADP in avstrijska nevtralnost omenjena kot »veljavna instrumenta«, kot se je menda glasil ruski predlog, bi namreč obstajala možnost, da Moskva v določenem trenutku izkoristi svoje podpisniške pravice in poda veto na avstrijsko članstvo v zahodne vojaške integracije (NATO, WEU).³²

Prav v tej zvezi pa bi kazalo omeniti še nedavno iniciativo, ki jo je podvzela nova avstrijska zunanja ministrica, Benita Ferrero-Waldner. Na zaupnem srečanju zunanjih ministrov v Bruslju je julija 2000 predlagala ustanovite vojaške zveze znotraj ožje skupine na tesnejšo integracijo pripravljenih članic EU, kar bi bilo mogoče realizirati s podpisom »fakultativnega dodatnega protokola k pogodbi o Evropski uniji«. V primeru napada na eno članico te skupine bi ji morale druge priskočiti na pomoč. Za Avstrijo bi to seveda pomenilo revizijo ADP, saj bi to pomenilo slovo od njene, v državni pogodbi zaukazane »trajne nevtralnosti« (Immerwährende Neutralität).³³

Avstrijski predlog je sicer vzbudil precejšnje zanimanje zlasti pri baltiških državah, kandidatkah za Evropsko unijo, ki jim je pristop k NATU otežen zaradi nasprotovanja Moskve, skrbi pa jih tudi Putinov kurz ponovnega vzpostavljanja Rusije kot velesile. A naletel je na odločno opozicijo ene izmed podpisnic ADP, Velike Britanije. London v tem vprašanju zavzema dosledno odklonilno držo, ki ustreza tudi Washingtonu, saj Britanci nasprotujejo slehernemu poskusu, ki bi oslabil s strani ZDA dominirano organizacijo NATO v Evropi. Zaradi tega so na Otoku vselej poskrbeli za to, da pomen Zahodnoevropske unije ne bi postal prevelik, nič pa niso navdušeni tudi nad težko predvidljivimi vojaškimi garancijami, ki jih predlaga prva dama avstrijske diplomacije. Najnovejši avstrijski poskus, doseči obsolet-

* * *

³² Vojko Plešeg: Moskva nima posluha za Dunaj. Delo, Ljubljana, 28. 2. 1995. Ni izključeno, da ni bilo načelno razumevajoče stališče nekdanjega ruskega zunanjega ministra Andreja Kozirjeva do slovenskih želja po nasledstvu pri ADP v neposredni zvezi s takšnimi ruskimi prizadevanji. Na sovpadanje slovenskih in ruskih interesov v tem vprašanju bi namreč lahko kazal njegov odgovor takratnemu slovenskemu kolegi Rüpfu, da se je Rusija o tej temi pripravljena pogovarjati. Kozirjev naj bi - kot se spominja Rupel - med obiskom v Ljubljani v maju 1992 izrecno poudaril, da je slovenska zahteva »povsem upravičena«. Ales Gaube, Vesna Kalčič: Vprašanje za 65 tisoč dolarjev. Svoboda Avstrija in njena pogodba. Sobotna priloga Dnevnika, Ljubljana, 26. 2. 2000.

³³ Europäische Union. Neue Militärallianz? Der Spiegel, Hamburg, 31. 7. 2000, str. 133.

nost ADP tudi na področju skupne evropske obrambe, je torej vsaj zaenkrat spodletel.

Ko je leta 1994 predsednik Klestil med državnim obiskom v Sloveniji proglasil ADP za izpolnjeno, slovenski gostitelj pa naj bi mu po nekaterih časopisnih poročilih sodeč prišel nasproti z izjavo, da je celo »absurdna« (ob hkratnem poudarku, da ga veseli, ker po Klestilovem zagotovitvi člen 7. ni sporen),³⁴ je dunajski komentator Erhard Stackl v »Standardu« zapisal, da je ton, ki ga Klestil ubira nasproti »majhni, do Avstrije kar najbolj prijateljsko razpoloženi Sloveniji« ob tudi siceršnji »tujcem in manjšinam nenaklonjeni klimi« povsem neustrezen. Zaključnemu delu Stacklovega komentarja vse do danes ni mogoče odrekatl aktualnosti: »Klestil je Slovencem in drugim predstavnikom manjšin večkrat pokazal svoj pozitiven odnos do manjšin. Nek južnotirolski politik je nasprotno menil, da v času Druge republike zapisane manjšinske pravice niso uresničene. Vsakomur, ki je na jezikovno mešanih področjih Koroške, Štajerske in Gradišanske iskal dvojezične krajevne napise, zahtevane po členu 7 državne pogodbe, je znano, o čem gre beseda.

Kdor pokopava državno pogodbo, se lahko nadeja novih zahtev - manjšinskega ustavnega zakona ali bilateralnih pogodb s Slovenijo. Nasledstvo po državni pogodbi, da ali ne: nobeni vladi v Ljubljani ni mogoče zameriti, da ob vsem prijateljstvu z Avstrijo skrbi za Slovence preko meje.«³⁵

Kot je znano, se je Jugoslavija kot država predhodnica leta 1991 osamosvojene Slovenije s pristopom k ADP leta 1955 zavestno odpovedala ozemeljskim zahtevam do Avstrije, a kot pridružena članica tudi pridobila legitimno pravico, da bdi nad doslednim spoštovanjem in uresničevanjem člena 7. Te zaščitniške vloge iz naslova sukcesije Slovenija doslej še ni prevzela,³⁶ kljub temu, da sta to od nje izrecno pričakovali tudi obe manjšinski organizaciji na Koroškem,³⁷ Republika Avstrija pa ji vse doslej tudi ni bila pripravljena omogočiti izvajanja podobne zaščitniške funkcije, kakršno ima sama v razmerju do svoje manjšine na južnem Tirolskem.

* * *

³⁴ Kučan: »Staatsvertrag ist absurd geworden«. Slowenien's Präsident sieht völlig anderes Europa. Kurier, Wien, 3. 9. 1994. (Prin. tudi: Informacije & komentarji. **Tedenski info**-bilten Slovenskega znanstvenega inštituta, Celovec, 3 (14), št. 22, 7. 6. 1994, str. 7). Pisanje beograjske Politike Ekspres. Kučan: »Absurdna državna pogodba«. Republika, Ljubljana, 5. 6. 1994.

³⁵ Erhard Stackl: Hartes Wort, falscher Ort. Standard, Wien, 3. 6. 1994.

³⁶ Ina pa jo vselej - kot je leta 1992 zagotovil v poročilu neimenovani generalni sekretar za zunanje zadeve v avstrijskem zunanjem ministstvu - v skladu z dokumenti Konference o evropski varnosti in sodelovanju. (»Dokumentu KEVS Sloveniji omogočajo vlogo zaščitnice.« Slovenski vestnik, Celovec, 11. 3. 1992).

³⁷ Poziv NSKS Pererferu, Bučarju, Kučanu in Ruptu: »Pričakujemo, da bo Slovenija pristopila k Avstrijski državni pogodbi. Naš tednik (NT), Celovec 13. 12. 1991; Predsedstvo NSKS: Republika Slovenija ima pravico in dolžnost do formalne ingerence. NT, 24. 1. 1992; Slovenija-zaščitnica proti izvozljenju državne pogodbe! Slovenski vestnik, Celovec, 19. 2. 1992.

Omenili smo že sedem let staro ugotovitev Karla Smollera, po kateri naj bi vloga zaščitnice slovenske manjšine na Koroškem »de facto« od prejšnje Jugoslavije že prešla na Slovenijo. Kljub izjavi nekdanjega avstrijskega kanclerja Vranitzkega izpred osmih let, po kateri avstrijska politika ne čuti potrebe po nikakršnem »opominjajočem prstu« in vidi »aktivno in odprto manjšinsko politiko kot politično obveznost an sich, po sebi, in ne kot obveznost do kakega manjšinskega zaščitnika«,³⁸ je Smolle medtem očitno že spoznal, da zgolj platonično »dejansko« zaščitništvo ne zadostuje. Zdaj namreč predlaga, da bi Republika Slovenija z enostransko noto sporočila Dunaju, da se ima za državo zaščitnico slovenske manjšine v Avstriji, torej analogno kot je to storil Dunaj v primeru Južne Tirolske.³⁹

Veliko razlogov govori za mnenje, da je to še vedno mogoče storiti, potem ko bodo izčrpane vse druge možnosti. Ne le, da je učinek tovrstne notifikacije vprašljiv, če bi že namreč kazalo kreniti po unilateralni poti, bi bilo vsekakor najbolje storiti korak pri depozitarju ADP in mu tako, kot je že leta 1992 nasvetoval profesor Bohte,⁴⁰ sporočiti, da Slovenija prevzema nasledstvo ADP po državi predhodnici. Za to dejanje vsekakor obstoji legitimni nacionalni interes v zvezi s členom 7 ADP, za Republiko Slovenijo kot neposredno avstrijsko sosedo pa je pomembno tudi izpolnjevanje drugih obveznosti, izhajajočih iz ADP (spomeniki in grobovi, odškodnine).⁴¹

* * *

³⁸ Pogovor s Franzom Vranitzkim: Obveznosti imamo do manjšine, ne pa do slovenske vlade. Delo, Sobotna priloga, Ljubljana, 25. 1. 1992.

³⁹ Gaube, Kalčić: Ibid.

⁴⁰ Prim.: Zabeležka pogovora o avstrijsko-slovenskih odnosih z vidika novih razmer in problematike, ki je zaobsežena v Avstrijski državni pogodbi (ADP), v organizaciji Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 16. 4. 1992.

⁴¹ V po stališču internega znanstvenega posveta na SAZU, vprašanje nasledstva v statusu podpisnice ADP predstavlja »...temeljno vprašanje mednarodnopravnega razmerja Republike Slovenije z Republiko Avstrijo in ga je kot takšno potrebno postaviti Avstriji na rangu čisto samostojnega in prioritetejnega vprašanja v slovenski zunanji politiki. Če v tem pogledu ni bilo kaj pravočasno storjenega, je zunanja politika Slovenije dolžna to storiti nemudoma zdaj. Še pred pridružitvijo RS k EU je treba sprožiti predvideni postopek za ta namen. Sedanje stališče Avstrije, ki odreka Sloveniji pravico do nasledstva med podpisnicami ADP, neogibno postavlja Republiko Slovenijo v podrejen položaj, odreka ji (v razmerju s seboj) status udeleženke v drugi svetovni vojni na strani protifašističnih sil Združenih narodov in sebe postavlja za čas druge svetovne vojne in po njej v položaj starejše države, ki ni v ničemer odvisna od zgodovinskega prispevka Slovenije k obnovi neodvisne in demokratične Avstrije. Dejansko Republika Avstrija pred 27. aprilom 1945 ni obstajala niti v obliki begunske vlade, medtem ko je Slovenija bila že državno formirana na svojem ozemlju (vključno z Glavnim štabom slovenske NOV, ki je poveljeval tudi obema avstrijskima bataljonoma, ustanovljenima na tleh Slovenije). ADP določa vse temeljne pogoje za miren obstoj Avstrije tudi v razmerju z Republiko Slovenijo, med njimi sedanjo državno mejo. Slovenska državna politika tukaj ne more sklepati nobenih novih pogodb brez spoštovanja slovenskega prispevka k okoliščinam obnove Avstrije v drugi svetovni vojni, izraženega v mirovni pogodbi po njej...« (Intervju znanstveni posvet »Nemci na Slovenskem« v priredbi Odbora SAZU za preučevanje narodnih manjšin v sodelovanju z Inštitutom za narodnostna vprašanja, dne 10. junija 1999. Zapis glavnih poudarkov iz razprave. INV, Ljubljana).

Kljub menda dokaj robustnemu opozorilu nekdanjega avstrijskega zunanjega ministra Schüssla slovenskemu kolegi Frlecu, po katerem naj Ljubljana kar poskuša naslediti ADP, če hoče doseči poslabšanje medsebojnih odnosov,⁴² so mednarodne razmere sedaj, ko je kancler Schüssel ujetnik koalicije s Haiderjem, trije »evropski modreci« pa sestavljajo svoje poročilo, takšne, da bo grožnja le strežka uresničil. Glede na to, da se avstrijske zahteve do Slovenije že več let stopnjujejo, tudi ni razloga, da slovenska diplomacija vsem morebitnim pomislekom in taktiziranjem navkljub ne bi podvzela tega koraka, nenansezadnje pa bi to lahko storila prav v interesu dobrih sosedskih odnosov, ki jim nenehne avstrijske zahteve še najbolj škodujejo. Izkušnje minulih let in minulih dni namreč kažejo, da se cena opustitve z vsakim novim dnevom zvišuje. Tisti, ki pravijo, da je bila najugodnejša priložnost zamujena že leta 1992, ko je Slovenija pričela urejati nasledstvo multilateralnih pogodb v paketu, od avstrijske notifikacije obsoletnosti nekaterih členov ADP pa sta minili komaj dve leti, imajo le delno prav, saj Dunajska konvencija o sukcesiji pogodb takrat še ni stopila v veljavo. Oportunitetno okence je zaenkrat še odprto, slovenska pogajalska pozicija pa bi bila tudi v primeru neuspešne notifikacije močnejša kot je danes.

Zgolj zaradi Haiderjevega odnosa do ADP slovenski manjšini na Koroškem seveda ni potrebno »a limine« zavračati njegovih aktualnih ponudb. Že kmalu se bo namreč izkazalo, ali gre za prava ali »danajska darila«. Slovenska politika pa bi se morala zavedati, da slovenska manjšina v Avstriji ne potrebuje takšnih ali drugačnih daril, temveč zgolj dosledno izvajanje tistega, kar ji je že zagotovljeno na državni in mednarodnopravni ravni. Edina mednarodnopravno veljavna pogodba, s katero je Dunaj zavezan k absolutni manjšinski zaščiti za slovensko manjšino na Koroškem in Štajerskem (!) vse do njenega morebitnega preklica, potrjenega s strani podpisnic, še naprej ostaja ADP s členom 7 - tista pogodba torej, ki so jo zavezniške sile druge svetovne vojne, kot že rečeno, sklenile »z Republiko Avstrijo in ne s koroško regijo...«⁴³

* * *

⁴² Gaube, Kalčič: *Ibid.*

⁴³ Upoštevatl moramo, da je od nastanka prispevka do njegove objave preteklo že nekaj mesecev. Ne le, da Jean-Pierre Chevenement ni več francoski notranji minister, v minulih mesecih se je tudi sicer marsikaj spremenilo - sankcije EU nasproti Avstriji so bile umaknjene, oddano je bilo poročilo treh evropskih modrecev z ugotovitvijo, da je normativna raven avstrijskega manjšinskega varstva zgledna, polemika o pomenu AVNOJ-a je pred volitvami okupirala skorajda ves razpoložljivi slovenski »politični um«. Kljub izjavam avstrijske zunanje ministric Ferrero-Waldnerjeve o nujnosti pospešene širitve EU in nepogojevanja tega procesa z »odprtini vprašanje, avstrijski obrambni minister Scheibner in njegov strankarski šef Jörg Haider še vedno ponavljata zahtevo o nujnosti odprave Beneševih dekretov in »avnoskega sklepa« oz. sklepov, tako da v tem pogledu lahko govorimo o nespremenjeni strategiji ideološkega ozadja stranke, ki preko »majhnih tarč« meri na veliko večji cilj - na revizijo celotne povojne mirovne ureditve. Na eni strani je torej zunanja politika Dunaja, ki si prizadeva povečati avstrijsko zunanjepolitično težo z lansiranjem ideje o strateškem partnerstvu na področju dežel nekdanje monarhije, na drugi strani potencialno destabilizirajoče »enoregionalistične« taktike koroškega deželnega vladarja, ki dolgoročno skrbijo tudi italijanske sosesde. Tako npr., Renzo Guolo 9. 9. 2000 v tržaškem »Il Piccolo« poročilo treh modrecev označuje za Haiderjev osebni triumf in nevaren znak evropskega popuščenja

SUMMARY

SOME VIEWS ON THE ISSUE OF FURTHER VALIDITY OF THE AUSTRIAN STATE TREATY AND SLOVENE SUCCESSION OF THE STATUS OF THE TREATY CO-SIGNATORY

The article brings an analysis of some characteristic standpoints regarding the issue of the obsolescence of the Austrian State Treaty (AST) during the past ten years. It points out the strong tendencies for the revision of the treaty which represents the foundation of the Austrian statehood after 1955, whereby, in the demands for its complete elimination Joerg Haider, the controversial provincial governor of Carinthia, was the foremost amongst the major Austrian politicians. The question appearing in this context is whether Haider's protest against »the curatorship of the AST signatory power states« can be explained within the framework of a long-term strategy of the regionalistically founded historical revisionism, which is to radically reshape the geopolitical map of Europe. Andreas Moelzer, Haider's biographer and one of the leading ideologists of the present government party, the FPÖE, namely wrote quite openly in 1993 that the ethnoregionalistic »revival« is setting new foundations for the common European house, thereby »revising the European political landscape as determined by the Paris Peace Treaties from 1919 and the conferences of Potsdam and Jalta«. Regarding the question of the Slovene succession within the framework of the AST, the author, due also to such radical standpoints which attempt to revise the post-war peace treaties, at the same time interfering with the existing European regulation, joins the standpoint expressed in the Slovene international legal theory, according to which, the Slovene succession after the predecessor state, i.e. Yugoslavia, should be brought into value by notification with the AST depositary, Russia. This action is certainly justified by the legitimate national interest relating

* * *

in ugotavlja: »...Poročilo tako omogoča Evropi, da se izogne pasti referendumu, ki ga je Haider vsilil kanclerju Schüsslu. Izid eventualnega posvetovanja o odnosih Evropa-Avstrija (...) bi omogočil Dunajju ne le zahtevo po preklicu sankcij, temveč tudi spravi na tapeto vprašanje spoštovanja ljudske suverenosti in različne razdelitve moči med Brusljem, državami in regijami. Delikatna reforma pravic, ki zaposluje Evropo in za katero je še vedno potrebno enoglasno sprejemanje odločitev, bi bila paralizirana. Predvsem pa bi Haider, ki bi izšel kot zmagovalce iz konzultacije, poskušal zaostri krizo Unije, utemeljene na »velikih državah«, s tem da bi ji zoperstavil svoj etnoregionalistični model.

Da je to linija koroškega glavarja se zdi že povsem jasno. Prenehanje nasprotovanja širitvi na vzhod, donedavna bojnega ovna moža iz Bad Goiserna, meri na, kot potrjuje tudi ideolog FPÖ in »prinčev svetovalec« Andreas Mölzer, zavezitev »francosko-nemške premoči«. Po Mölzerju, nekdanj prepričanemu pangermanu, Avstrija njima več naravnih prijateljev v Evropi, še posebno odkar je socialdemokratska vlada v Berlinu preugala vezi »Kultur-nation«. Le z deželami evropskega vzhoda, ki so nekdanj pripadale avstro-ogrskega imperiju, in regijami severne Italije lahko Avstrija poskuša formirati blok, ki bi se bil zmožen upirati supremaciji Rena in fungirati kot model za Evropo »majhnih domovin...« (Il Piccolo, 9. 9. 2000)

to the minority protection of Slovenes in Carinthia in Styria, determined by the Article 7 of the AST. For the Republic of Slovenia as the immediate Austrian neighbouring state, however, the fulfillment of other obligations arising from the AST (monuments, tombstones, reparations) is also important.